

Piotr
Złotkowski

Lublin

O pochodzeniu nazwy uroczyska Kumat pod Brańskiem. Czyżby koniec legendy?

*On the origin of the name of the sacred site of Kumat near Bransk.
The end of a legend?*

Na wschód od miasta Brańsk, leżącego w granicach obecnego województwa podlaskiego, znajduje się uroczysko noszące zagadkową nazwę Kumat. Tam właśnie, według tradycji, została stoczona w 1264 r. bitwa między oddziałami polskimi dowodzonymi przez księcia Bolesława Wstydlivego a wojskami jaćwieskimi. W bitwie tej poległ wódz Jaćwingów, Kumat, który, jak głosi miejscowa legenda, tam właśnie został pochowany. Miejsce to za sprawą specyficznej nazwy i ukształtowania terenu od dawna budziło zainteresowanie historyków, archeologów i językoznawców.¹ Kumat jest również ważnym punktem odniesienia, wokół którego ogniskuje się lokalna świadomość historyczno-kulturowa. Ostatnimi czasy organizuje się imprezy upamiętniające wypadki historyczne, które, według legendy, miały tam miejsce, a sam teren uporządkowano, postawiono pamiątkowy głaz i tablicę informacyjną.

W. Ossoliński, który w poł. XIX w. wprowadził informację o owym uroczysku do literatury naukowej, tak je opisywał:

[...] w teraźniejszej guberni grodzieńskiej, powiecie bielskim, o pół mili za miastem Brańskiem, leży uroczysko od XIII wieku z podania gminnego Kumat zwane, na gruncie folwaraku skarbowego Kiersznówka, niegdyś będącego częścią starostwa grodowego brańskiego, w dawnej ziemi bielskiej, województwie podlaskim, za bytu Rzeczypospolitej położonego. Wspomniane uroczysko składa się z mostu rzuconego przez błotnistą rzeczkę Bronkę, po którym ją w tem miejscu przebywa na wiorsty podzielony trakt Wielkim Wojennym zwany, od granicy królestwa, z punktu Granne, na Brańsk, Bielsk itd. w głąb państwa rosyjskiego wiodący. Za mostem na lewo rozciąga się karłowata, gęsto zarosła, błotnista knieja, nieprzystępnych

¹ Na uwagę zasługują m.in. publikacje: W. Ossoliński, *Wspomnienia z Podlasia. O uroczysku historycznym zwanem Kumat*, Biblioteka Warszawska, t. 4, 1848, s. 465–477; JRJ Podlasiąnin, *Kilka uwag nad artykułem Hr. z Tęczyna Ossolińskiego: Wspomnienia z Podlasia. O uroczysku historycznym zwanem Komat*, Biblioteka Warszawska, t. 1, 1851, s. 122–131; M. Kondratiuk, *Elementy bałtyckie w toponimii i mikrotoponimii regionu białostockiego*, Wrocław 1985, s. 129–130; Z. Romaniuk, *Uroczysko Kumat pod Brańskiem*, cz. 1, *Ziemia Brańska*, t. 1, 1989, s. 7–10; idem, *Uroczysko Kumat pod Brańskiem*, cz. 2, *Ziemia Brańska*, t. 2/3, 1990/1991, s. 5–10.

trzęsaw pełna, także Kumat zwana; jak równie i wzgórek na prawo leżący, na szczycie którego odwiecznej mogiły, ślad dawniej wyniosły, przed niemnogiemi lamy jeszcze znaczny, dziś coraz bardziej się zmniejsza działaniem sochy, co rok dalej weń się worującej. [...] Wzgórek ten cały jest wewnątrz przepelniony składem zachowanych w nim grobowych popielnic, według obrządku bałwochwalczego Jadźwingów, w tem miejscu ubitych pod dowództwem Kumata, którego bohaterskie szczątki pod mogiłą na szczycie złożone, dziś jeszcze przywoździć, panować się zdają nad hufcem popiołów wraz z nim poległych wojowników.²

Z. Romaniuk przeprowadził w latach 80. XX w. dokładne badanie powierzchniowe uroczyska, odkrywając szczątki pochówków ciałaopalnych, nad którymi niegdyś usypany był kurhan, liczne fragmenty ceramiki oraz inne znaleziska archeologiczne, które, jego zdaniem, można datować na XII–XIII w. Jednocześnie odnalezione przez niego zabytki archeologiczne wskazują na cechy wschodniosłowiańskie, co wyklucza tym samym możliwość złożenia w tym miejscu prochów Kumata i Jaćwingów. W podsumowaniu swego artykułu o uroczysku Kumat, stwierdza:

[...] legenda o bohaterskim wodzu Jaćwingów Komacie zawiera wiele elementów prawdy historycznej. W dalszym ciągu jednak pozostaje nieznanie faktyczne miejsce starcia wojsk polskich i jaćwieskich. Przy obecnym stanie wiedzy, Brańsk stanowi nadal najbardziej prawdopodobne miejsce bitwy. Przemawiają za tym pewne przesłanki, które w skrócie jeszcze raz zaakcentuję: po pierwsze – nikt z całą pewnością nie wykluczył Brańska jako miejsca starcia, po drugie – bitwę z tym miejscem wiąże wielowiekowy przekaz tradycji, po trzecie – nazwa uroczyska wiąże je z osobą Kumata.³

Dogłębną analizę językową nazwy uroczyska przeprowadził M. Kondratiuk. Badacz ten uważa, iż ma ona genezę bałtyjską. Jego zdaniem nazwa tego dawnego uroczyska, a dziś bagna, pastwiska, łąki i mostu pochodzi od imienia wodza Jaćwingów – Kumata, które w kronikach polskich i latopisach ruskich brzmi *Komat* (*Comat*, *Comath*). Powołuje się przy tym na wspomniany wcześniej artykuł W. Ossolińskiego. Przytacza również opinię K. Būgi o pochodzeniu nazwy miejscowej *Kumat* od praformy *Komats* lub *Komots*. Formę *Comath*=*Komat(a)-s* Būga wyprowadza od praformy **Kamatas*, z łotewskiego *kamet* 'hungern'. Zamiana samogłoski *o>u* w nazwie osobowej *Komat*, zdaniem M. Kondratiuka, mogła nastąpić na gruncie słowiańskim, na co podaje on przykłady nazw wsi w tej okolicy *Bujnowo* < *Bonowo*, *Bujenka* < *Bojanka*, *Dołubowo* < *Dołobowo* itp.⁴

Nie ulega wątpliwości, że nazwa uroczyska pochodzi od nazwy osobowej *Kumat*. Warto jednak postawić następujące pytania: czy nosiciel tej nazwy był owym utrwalonym w legendzie wodzem plemion jaćwieskich, poległym w starciu z wojskami Bolesława Wstydlwego, i co się z tym wiąże, czy rzeczywiście jest to imię wskazujące na pochodzenie bałtyjskie? Wydaje się, że istnieją solidne przesłanki, wzmocnione dodatkowo opiniami historyka i językoznawcy, żeby odpowiedzieć na nie twierdząco. Zastanówmy się jednak nad nimi raz jeszcze. W znalezieniu odpowiedzi może nam pomóc wnikliwa analiza onomastyczno-historyczna zachowanego materiału źródłowego.

² W. Ossoliński, *op. cit.*, s. 466–467.

³ Z. Romaniuk, *op. cit.*, cz. 2, s. 9–10.

⁴ M. Kondratiuk, *op. cit.*, s. 130.

Pomimo że uroczysko Kumat było już przedmiotem badań, okazuje się jednak, że wbrew pozorom niewiele wiadomo o jego początkach (pomijając oczywiście legendę). Pierwsza wskazówka, przybliżająca nas do zrekonstruowania dziejów uroczyska, znajduje się w rejestrze pomiarów włócznej starostwa brańskiego z lat 1560–1563. Odnajdujemy w nim następującą wzmiankę:

Przypaszni folwarku kiersnowskiego. [...] Młyn na rzece Bronce, kołem jednym walnym; młynarz Iwan Żegwina; [...] sielidba i ziemia do tego mlyna z dwóch stron od paszni kiersnowskiej pola średniego nad rzeką Bronką, kończy się po miedzy ku młynowi Jana Borzymowskiego ziemi zostawionej, gruntu podłego mor. 33.⁵

Po dokładnej analizie opisu i skonfrontowaniu go z mapą okazuje się, że lokalizacja młyna Iwana Żeguni odpowiada dokładnie miejscu, które obecnie jest określane nazwą terenową *Kumat*. Ów młyn był jednym z kilkunastu należących do starostwa brańskiego. W okolicach Brańska znajdowały się w owym czasie jeszcze dwa inne młyny, o których będzie mowa w dalszej części artykułu, położone nad rzeką Lichczą, użytkowane przez ród młynarski Żeguniów. W XVII-wiecznej lustracji starostwa brańskiego młynów funkcjonujących nad rzeką Bronką odnajdujemy już tylko Jarmarkowszczyznę, Puchacze, brakuje natomiast wzmianki o osadzie młyńskiej Krupki oraz o młynie przy ujściu rzeki Bronki do Nurca, a więc w interesującym nas miejscu.⁶ Najwidoczniej więc młyn na Kumacie w tym okresie już nie istniał. Oprócz postawionego wcześniej pytania o pochodzenie nazwy uroczyska Kumat, pojawia się dodatkowa kwestia: co stało się z owym młynem, który wcześniej tam się znajdował.

Zastanówmy się więc nad pochodzeniem antroponimu *Żegunia*. Według M. Kondratiuka jest to zeslawizowana nazwa osobowa o genezie bałtyjskiej, pochodząca od litewskiego antroponimu *Žeg-ónis*, *Žeg-ūnas*: *Žeg-ŷs*, *-is*, łączonego z apelatywem *žegulŷs* ‘żagulys, żagsėjimas, tj. czkawka’. Badacz powołuje się przy tym na wywody Z. Zinkevičiausa.⁷ Według danych z lat 90. XX w. w Polsce mieszkało 109 osób noszących to nazwisko, z czego na obszarze dawnego województwa białostockiego aż 66 osób, co stanowi 60% wszystkich poświadczeń tego antroponimu na terenie naszego kraju.⁸ Wynika z tego, że jedynym zwartym centrum występowania omawianego nazwiska jest byłe województwo białostockie. Z kolei, wykorzystując dodatkowe informacje zawarte na stronie internetowej *Moi krewni*⁹, można zawęzić ten obszar do pogranicza powiatów: bielskiego (26 poświadczeń), siemiatyckiego (19 poświadczeń) i hajnowskiego (8 poświadczeń) obecnego województwa podlaskiego. Właśnie na tym terenie była zlokalizowana dawna wieś Żegunie.

⁵ PKGE II, s. 407.

⁶ Por. m.in. AR XXV 361.

⁷ M. Kondratiuk, *Elementy bałtyckie...*, s. 85, Z. Zinkevičius, *Lietuvių antroponimika, Vilniaus lietuvių asmenvardžai XVII a. pradžioje*, Vilnius 1977, s. 76, 222–223.

⁸ *Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych*, t. 10, wyd. K. Rymut, Kraków 1994, s. 577.

⁹ www.moi.krewni.pl [dostęp 23.03.2013].

Prześledźmy zatem występowanie nazwy osobowej Żegunia wśród mieszkańców osady młynarskiej Żegunie w XVI–XIX w.: **Żegunina** (fem.): Żegunina 1558 AVAK XIV 27, 28; *Laboriosa Zophia Żegunina* 1761 D I/B/1; **Żeguniowa** (fem.): *Margaretha Zeguniowa consors Martini* 1808 D I/B/1a; **Żegunianka** (fem.): *Nobilis Joannes olim Josephi Piotrowski de Siedlece haeres [...] Nobili Panaska Żegunianka consorti suae legitimae* 1688 M 1708-1-188, k. 363; **Żeguniczy** (pl.): Żeguniczy 1558 AVAK XIV 27, 28; *Jewłasz Zegunia* 1560-1563 PKGE II 405; **Żegunie** (pl.): *Honestus Moysa Leuonik Molendinator, Honesto Iwano Leuonik Żegunie* 1662 M 1708-1-153, k. 347; *Petrum Filium Gregori et Zofiae Zeguniow* 1765 D I/B/1; *Marianae Filiae Jacobi et Leonorae Zeguniow* 1767 D I/B/1; **Żegunia/Żeguń** (masc./fem.): *Honestus Misko Zegunia molitor, Honesta Nastazia vxor honesti Zegunia Hryc Molitoris* 1573 M 1708-1-202, k. 99 v.; *Iwan Żegunia* 1664 AR XXV 361, *Mikołaj Żegun z zoną* 1692 KGB 52, k. 199; *Antoni Zegunia z zoną, Iwan Zegunia z zoną* 1716 KGB 44, k. 379; *Hanna Vxor olim Joannis Żegunia* 1683 Bk I/B/1b; *Gregorium Laboriosi Antonii Żegunia* 1720 Bk I/B/2; *Joannem filium Laboriosoru[m] Michaelis Żegunia* 1727 Bk I/B/3; *Sophiam Raphaello Zeguna* 1728 Bk I/B/3; *Mariannam Laboriosi Jacobi Żegunia* 1761 D I/B/1; *Mariannam Filiam Georgii et Zofiae Zeguniow* 1770 D I/B/1; *Thomam Filium Honestum Pauli Żegunia* 1799 Bk I/B/5; *Petrus honesto Martino Zegunia* 1800 D I/B/1a; *Franciscus Burgias Pauli Zegunia* 1803 D I/B/1a; *Martinus Żegunia cum Marianna Coniux Joannis Zegunia* 1803 D I/B/1a; *Adalbertus Martino Zegunia* 1805 D I/B/1a; *Petrus Hon: Paulo Zegunia* 1809 D I/B/1a; *Josephus Zegunia et Hon: Marianna Joannis Zegunia Consors* 1809 D I/B/1a; *Josephus Hon: Martino Zegunia* 1809 D I/B/1a; *Hon: Thomas Zegunia ritus Graeco-Uniti et Hon: Marianna Joannis Zegunia Consors* 1809 D I/B/1a; *Paweł Żegunia, Jan Żegunia, Martin Żegunia, Jozef Żegunia* przeł. XVIII/XIX w. KWD 692; *Jan Żegunia [Prawosławny], Piotr Żegunia [Prawosławny], Wawrzyniec Żegunia [Prawosławny], Jan Żegunia [Prawosławny], Grzegorz Żegunia [Prawosławny], Jozef Żegunia [Prawosławny]* 1846 Br III/S/1; **Żegunik** (masc.): *Mathiam natum de Laboriosis de Teodoro Żegunik* 1683 Bk I/B/1b; **Żegunski** (masc.): *Mariannam Filiam Labor[i]osi Rafał Żegunski* 1736 Bk I/B/3.

Począwszy od XIX w., Żeguniowie zamieszkują wieś Solniki, gdzie w 1938 r. odnotowano w rejestrze scaleniovym następujących właścicieli gruntów: **Żegunia** (masc./fem.): *Zegunia Paweł s. Leona; S-cy Zeguni Grzegorza; Zegunia Aleksandra; Zegunia Zofia; Zegunia Paweł s. Stefana; Zegunia Józef; Zegunia Helena; Zegunia Włodzimierz; Zegunia Aleksander; Zegunia Aleksandra; S-cy Zeguni Aleksego; Zegunia Anna (matka), Zegunia Aleksandra, Zegunia Zofia, Zegunia Antonina, Zegunia Anna (córka), Zegunia Aleksy, Zegunia Władysław* 1938 BDW.

Znamienne jest to, że pomimo bałtyjskiej genezy rodowej nazwy osobowej Żegunia, ów ród musiał być już w XVI w. zeslawizowany, ponieważ w materiale historycznym brakuje imion wskazujących na genezę jaćwieską, pruską bądź litewską. W XVI w. w rodzinie tej występują imiona w formie charakterystycznej dla chrześcijaństwa wschodniego: męskie – *Iwan, Jewłasz, Misko, Hryc, Mojsa*, żeńskie – *Panaska, Nastazja* i in. W okresie późniejszym, szczególnie na przełomie XVIII i XIX w. widać w imiennictwie tego rodu wpływ tradycji zachodniej, gdyż pojawiają się następujące imiona:

męskie – *Wojciech, Franciszek, Karol*, męskie podwójne – *Jan Karol, Franciszek Borgiasz*, żeńskie – *Rozalia, Petronela*. W I poł. XIX w., w spisie parafialnym rzymskokatolickiej parafii Brańsk, mężczyźni–głowy rodzin widnieją jako prawosławni.

Przyjrzyjmy się również nazewnictwu osobowemu Tuszewickich, innego rodu młynarskiego dawnego starostwa brańskiego. W dalszej części artykułu okaże się, co łączy oba rody. Tuszewiccy zamieszkiwali do XIX w. osadę młyńską Onacki, a w XX w. ich nazwiska widnieją w spisie mieszkańców wsi Torule. Obecnie wieś Onacki nie istnieje. Według danych z lat 90. XX w. w Polsce mieszkało 45 osób noszących nazwisko *Tuszewicki*, z czego 12 na obszarze byłego województwa białostockiego.¹⁰ Nieco większą liczbę nosicieli tego nazwiska w Polsce (71) wskazuje strona internetowa *Moi krewni*.¹¹ Według tego samego źródła informacji w powiecie bielskim województwa podlaskiego mieszka 19 osób z nazwiskiem *Tuszewicki / Tuszewicka*.

Poświadczenia źródłowe interesującego nas nazwiska w osadzie Onacki w okresie XVII–XIX w. są następujące: **Tuszewicki** (masc.) /**Tuszewicka** (fem.) /**Tuszewiccy** (pl.): *slachetny Jan Tuszeuicki Onackowicz, Uczciwemu Maximowi Oximasikowi z Holonk [...] we Młynie Onackkach nazwanem na Rzeczce Lyszczy w starostwie Branskiem 1666 M 1708-1-158, k. 448; Honestum Joannem Tuszewicki Onackowicz [...] in molendino dicto Onacki 1678, M-1708-1-174, k. 390; Honestum Danielem filium Joannis Onacko Tusiewicki subditum de villa Onacki 1685, M 1708-1-182, k. 525 v.; Wasko Tuszewicki zona y siostra 1692 KGB 52, k. 199; Petronella Laboriosi Lucae Tuszewicki 1719 Bk I/B/2; Theodora Tuszewicka 1728 Bk I/B/3, Thomas Tuszewiecki 1728 Bk I/B/3; Margritham Joannam Famatorum Bartholomaei Tuszewicki 1757 Bk I/B/4; Joannem de [...] Romanum Molitoris Michaelis Tuszewicki 1758 Bk I/B/4; Petrus Tuszewicki Bk I/B/4; Marcella Tuszewicka 1759 Bk I/B/4; Petrus Tuszewiczki 1761 Bk I/B/4; Laurentium Famator[um] Petri Tuszewicki 1773 Bk I/B/5; Josefatum Filium Petri et Mariannae Tusieuczkich 1766 D I/B/1; Catharinam Filiam Petri et Mariannae Tuszewickich 1768 D I/B/1; Martini Filium Petri et Mariannae Tusiewickich 1769 D I/B/1; Stephanum Vincentium Filium Ho[nesto]r[um] Andreae et Anastasiae Tuszeuickich 1777 D I/B/1; Mariannam Rosaliam Filiam Honesti Petri et Annae Tuszewickich 1778 D I/B/1; Ignatium Laurentiam Filium H[ones]ti Joannis et Annae Tuszeuickich 1779 D I/B/1; Bartholomaeum Filium H[one]t[or]um Petri et Annae Tuszewickich 1780 D I/B/1; Eva Stephano Jusowicki 1808 D I/B/1a; Bartholomaeus Jusowicki 1808 D I/B/1a; Hon: Marianna Tuszewicka 1808 D I/B/1a; Hon: Stephanus Tuszewicki 1808 D I/B/1a; Stefan Suszewicky, Jan Suszewicky przeł. XVIII–XIX w. KWD 692; Wawrzynie[c] po Ludwiku Tuszewicki, Wawrzyniec Tuszewicki [Prawosławny], Antoni po Stefanie Tuszewicki, Wawrzyniec Tuszewicki, Anna po Bartłomieju z Tuszewickich, Franciszka z Tuszewickich, Justyna po Andrzeju Tuszewicka wdowa, Anna po Kazimierzu Tuszewicka wdowa 1846 Br III/S/1; **Tuszewicz** (masc.) / **Tuszewiczowa** (fem.): *Anna Tuszewiczowa Lucae Coniux 1761 Bk I/B/4; Franciscum Famator[um] Joannis Tuszeuicz 1785 Bk I/B/5; Petru Fa: Petri Tuszeuicz 1788 Bk I/B/5 (Onacki).**

¹⁰ Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych, s. 630.

¹¹ www.moi.krewni.pl [dostęp 23.03.2013].

Według danych przytoczonego już wcześniej XX-wiecznego rejestru scaleniowego we wsi Torule odnotowano antropim: **Tuszewicki** (masc.)/ **Tuszewicka** (fem.): *Tuszewicka Adela; Tuszewicka Marianna; Tuszewicki Kazimierz; Tuszewicki Aleksander; S-cy Tuszewickiego Piotra: Tuszewicka Weronika, Tuszewicki Józef, Tuszewicki Grzegorz; S-cy Tuszewickiego Aleksandra: Tuszewicki Marianna, Tuszewicka Zofia, Tuszewicki Aleksander, Tuszewicki Jan* 1938 BDW.

W odróżnieniu od rodu Żeguniów, Tuszewiccy z czasem spolonizowali się, stając się wyznawcami rzymskiego katolicyzmu. A o tym, że jeszcze w XVI–XVII w. wyznawali chrześcijaństwo rytu wschodniego, świadczą noszone przez nich imiona: *Onacko, Daniel, Waško*. Nazwa miejscowa *Onacki* pochodzi od imienia *Onacko / Onackzo* przedstawiciela rodu Tuszewickich, który żył zapewne na przełomie XVI i XVII w.¹² Jego synem był, najprawdopodobniej, poświadczony w materiale źródłowym Jan Onackowicz (Onackowicz) Tuszewicki.

Nieistniejące już osady młynarskie Onacki (Onacki) i Żegunie, leżące nad rzeką Lichczą, sąsiadowały ze sobą, co widać na mapie pruskiej z końca XVIII w.¹³ Wnikliwa analiza rejestru pomiarów włócznej z l. 1560–1563, upewnia nas, że osada na uroczysku Raczkowicze (Raczkowiczi), zamieszkała przez Jewłasza Żegunię i Iwana Maleszowa, to późniejsze Onacki, zaś młyn na uroczysku Żeguniowie Srakowie, który trzymał Klimko Malosicz, stał się zaczątkiem wsi Żegunie.¹⁴ Obecnie nazwa *Onacki* określa pole we wsi Torule, zaś nazwa *Żegunie* odnosi się do pastwiska i pola we wsi Wojtki oraz części wsi Solniki.¹⁵ Wydaje się więc, w świetle powyższych danych, iż można wysunąć przypuszczenie, że założycielami obu osad byli przedstawiciele rodu Żeguniów.

Pojawia się zatem pytanie, czy w związku z tym również ród Tuszewickich, który według przedstawionych wcześniej poświadczeń co najmniej od XVII w. zamieszkiwał osadę Onacki, ma wspólne pochodzenie z Żeguniami? Okazuje się, że odpowiedź na to pytanie można odnaleźć w źródle wydawałoby się najmniej przydatnym do tego celu, a mianowicie w księgach ziemskich i grodzkich brańskich oraz w sporządzonych z nich pod koniec XVIII i na początku XIX w. odpisach. Odnajdujemy tam trzy kluczowe dla naszych rozważań zapiski: *Nobilis Joannes Zegunya Thuszewyczki* 1543 ZZG 20, s. 42;

¹² Ta deminutywno-hipokorystyczna postać imienia może być, zdaniem B. Tichoniuka, wyprowadzona od formy podstawowej *Jonatan*, por. B. Tichoniuk, *Imiona i ich formy na pograniczu polsko-białoruskim od XVI wieku do roku 1839*, Zielona Góra 2000, s. 101. Wydaje się, że prawdopodobną podstawą może być również imię *Ananiasz*, cerk. *Ananij, Ananija*, por. M. Kondratiuk, *Nazwy miejscowe południowo-wschodniej Białostoczczyzny*, Wrocław 1974, s. 147. M. Kondratiuk, powołując się na materiały historyczne J. Wiśniewskiego, łączy osobę Onacka z występującym w źródłach historycznych posesorem młyna Bockowic Onackiem Bockowicem, M. Kondratiuk, *ibid.*, s. 147.

¹³ Neu Ost Preussischen Kriegeskarte, sect. CXII, oryginał znajduje się w Staatsbibliothek w Berlinie, sygn. III C Kart. Q 17030.

¹⁴ PKGE II, s. 410–411. M. Kondratiuk w młynie Jewłasza Żeguni i Iwana Maleszowa widzi załóżki wsi Żegunie, gdy tymczasem z niego wyłoniła się osada Onacki, por. M. Kondratiuk, *Elementy bałtyckie...*, s. 85.

¹⁵ N. Barszczewska, J. Głuszkowska, T. Jasińska, E. Smułkowa, *Słownik nazw terenowych północno-wschodniej Polski*, t. 2, Warszawa 1992, s. 331, 604; M. Kondratiuk, *Nazwy...*, s. 147, 231.

Nobilis Jewlas Tussewiczki patruus germanus Nobilium Hniewossii, Cononi, Xtori, Joannis filiorum oll Iwan Zegunia Tussewiczki 1546 ZZG 20, s. 98 *Nobiles Iwan et Jowlasz fratres germani Rzeguniowie, Nobilis Nicolaus Tuszewicki* 1540 ZZG 20, s. 7.

Wynika z nich, jak się okazuje, że ród Żeguniów i Tuszewickich jest tego samego pochodzenia. Potwierdza to fakt, że nominacja została dokonana za pomocą podwójnego antroponimu, którego człony mogą być użyte wymiennie, fakultatywnie. Dowiadujemy się również, że Iwan i Jowlasz¹⁶ Żeguniowie Tuszewiccy byli braćmi rodzonymi, natomiast Iwan Tuszewicki, który nie żył już w 1546 r., miał m.in. syna o imieniu Jan. Ów Jan to według wszelkiego prawdopodobieństwa Iwan Żegunia, który, jak wynika z rejestru pomiaru włócznej z l. 1560–1563, posiadał młyn w miejscu późniejszego uroczyska Kumat, o czym wspomnieliśmy już wcześniej.

W źródłach odnajdziemy jeszcze kilka zapisów potwierdzających istnienie Iwanów (Janów) Tuszewickich: *Nobilis Iwan Zegunia* 1543 ZZG 20, s. 42; *Joannes Thuschevyczky* 1543 M 1708-1-204, k. 212; *Nobilis Joannes Thusseviczki mi[inisteri]alis Castren* 1545, M 1708-1-204, k. 378 v.; *Nobilis Anna uxor ol Iwan Zegunia* 1562 M 1708-1-4, k. 105; *honesta Anna olim Ivan Zegunya* 1562 M 1708-1-4, k. 114.

Powyższe zapiski skłaniają nas do postawienia dwóch hipotez: jednej, że ród Żeguniów Tuszewickich (a przynajmniej jedna jego gałąź) miał pochodzenie szlacheckie, i drugiej, że tylko do niego aspirował. W chwili obecnej trudno z całą pewnością rozstrzygnąć, która z tych dwóch możliwości odpowiada prawdzie. Zastanawiający jest jednak fakt, że w większości zapisków, pochodzących z ksiąg ziemskich i grodzkich brańskich, przedstawiciele rodu występują z określeniem *nobilis*, czyli szlachetny / szlachetna, podczas gdy w rejestrze pomiaru włócznej brak jest tego typu wzmianek. Na niekorzyść hipotezy o szlacheckim pochodzeniu rodu świadczy fakt, że w XVI–XVIII w. zarówno Żeguniowie mieszkający w Żeguniach, jak i Tuszewiccy z Onack są określani jako *honestus*, a więc uczciwy / uczciwa, lub nawet jako *laboriosus*, czyli pracowity / pracowita.

Niezwykle interesującym dokumentem, przybliżającym nas do ostatecznego rozwiązania zagadki nazwy uroczyska Kumat, jest potwierdzenie wyvodu szlachectwa rodu Tuszewickich (zob. *Aneks*). Potwierdzenie wyvodu szlachectwa Jana Swity Tuszewickiego zostało dokonane w 1623 r. w Słonimiu, w obecności świadków ze strony ojca – Piotra Stanisławowicza i Tomasza Koszczyca, oraz krewnych ze strony matki – Jana Kiersnowskiego i Stanisława Malinowskiego. W świetle tego źródła ród Jana Tuszewickiego wywodzi się z powiatu słonimskiego, skąd miał przywędrować jego dziadek (w rzeczywistości może tu chodzić o pradziadka) Iwan. Tenże Iwan, jak wynika z treści

¹⁶ Synem Jowlasza Tuszewickiego był zapewne Paweł (o czym świadczy jego antroponimiczne określenie dodatkowe *Jowlasz*), który z kolei był ojcem Jakuba, Anny, Marusi (Maruszy) i Mariny, por: *Nobilis Paulus Jowlasz Tuszewicki* 1587 ZZG 17, s. 473; *Marussa, Marina et Jacobus pueri oll Nobilis Pauli Jowlasz Tuszewicki* 1588 ZZG 17, s. 501; *Anna filia oll Pauli Tuszewicki nunc consors Dawid Kierznowski* 1616 L 812-1-11, k. 6 v.; *Anna filia oll Pauli Tuszewicki consors David Kierznowski* 1631 ZZG 12, s. 422; *Anna filia oll Pauli Jowlasz Tuszewicki ex oll Dorotheae filiae quondam Laurentii Kierznowski procreataconsors Davidis Kierznowski in Kierznowo haeredissa cum Severini filio suo et Michaele oll Andreae Kierznowski fratre suo patrueli* 1635 ZZG 12, s. 616.

dokumentu, osiadł w I poł. XVI w. na ziemi w powiecie bielskim, zwanej *Rybakowszczyzną*. Jest to według wszelkiego prawdopodobieństwa pierwotna nazwa uroczyska *Kumat*. Synem owego Iwana (Jana), a w rzeczywistości najprawdopodobniej wnukiem, był Konrad, który, jak wynika z potwierdzenia wyvodu szlachectwa, posiadał wśród innych przywilejów również przywilej królewski na młyn. Konrada Tuszewickiego znamy również z następujących poświadczeń źródłowych: *Conradus Tuszewicki et Anna filia olim Joannis Kosmider Malinowski de Kalnica* 1593 ZZG 17, s. 725; *Nobilis Conradus Tuszewicki et Anna Koszmidrowna Malinowska coniuges* 1597 ZZG 18, s. 280; *Nobilis Conradus Tusewiczki in Kalnicza haeres* 1603 L 812-1-16, k. 65; *Nobilis Joannes filius Conradi Tuszewiczki* 1605 L 812-1-16, k. 86 v.; *Conrad oll Iwan Tuszewicki de Kalnica haeres* 1605 L 812-1-8, k. 26; *Laboriosus Gaspar Vlczik ad praesens subditus Nobilis Conrad Thuszewiczky* 1606 M 1708-1-98, k.148 v.; *Joannes filius Conradi Tuszewicki de Kalnica haeres* 1608 L 812-1-8, k. 88 v.; *Nobilis Joannes filius Conradi Tuszewicki* 1616 L 812-1-18, k. 15 v.; *Joannes filius Conradi Tuszewicki in Kalnica haeres, Stanislaus oll Joannis Malinowski in Kalnica haeres* 1620 L 812-1-12, k.43.

Dla naszych rozważań decydujące znaczenie mają jednak trzy zapisy, pochodzące z nieco wcześniejszego okresu, w których ów Konrad jest nazywany Komatem (Kumatem). Nie ma wątpliwości, że chodzi o tę samą osobę, por: *Nobili Komado Tuszewicki de Kiersnowo* 1573 M 1708-1-202, k. 217 v.; *Honestus Comath Thuszewiczki Molitor S R M[aiesta]tis* 1581 M 1708-1-205, k. 314 v.; *Anna filia oll Joannis Kosmider Malinowski de Kalnica consors N[obi]llis Kumad v. Kumat Tuszewicki* 1587 ZZG 17, s. 488.

Konrad (Kumat) Tuszewicki zmarł między 1620 a 1621 r., pozostawiwszy syna Jana Świętę Tuszewickiego, który starał się o potwierdzenie szlachectwa w 1623 r. Z treści potwierdzenia wyvodu szlachectwa wynika, że było ono, co najmniej dwukrotnie, podawane w wątpliwość. Jeśli rzeczywiście Tuszewiccy nie byli szlachtą, pojawia się pytanie, skąd wzięły się ich aspiracje. Wydaje się, że mogły one wynikać z ich niezłej pozycji materialnej i względnej zamożności, która charakteryzowała w owym czasie młynarzy. Na chęć „wywyższenia się” mogły również wpłynąć ożenki Tuszewickich ze szlachciankami – Iwana z Anną Kiersnowską oraz Konrada (Kumata) z Anną Malinowską.

We wspomnianym wyżej dokumencie znajdujemy pośrednie potwierdzenie odmiejscowej genezy nazwiska *Tuszewicki*. Analiza źródła upewnia nas, że ów ród, jak już wcześniej wspomniano, pochodzi z terenu powiatu słonimskiego. Podstawą motywacyjną nazwiska jest niewątpliwie nazwa wsi Tuszewicze, położonej koło Słonimia.¹⁷ Tuszewiccy w powiecie słonimskim wymarli jednak już przed I poł. XVII w.¹⁸

¹⁷ Hasło Tuszewicze: *wś i folw., pow. słonimski, w 5 okr. pol., gm. Szydłowicze, o 5 w. od Słonimia*, znajduje się w *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 12, red. F. Sulimierski i W. Walewski, Warszawa 1892, s. 673.

¹⁸ Jednym z bardziej znanych przedstawicieli słonimskiej gałęzi tego rodu był Fiodor Bohuszewicz Tuszewicki, sędzia grodzki słonimski w 1581 r., stolnik słonimski w 1597 r., zmarły przed 23 VI 1598 r., zob. A. Radaman, *Samorząd sejmikowy w powiatach województwa nowogródzkiego Wielkiego Księstwa Litewskiego w latach 1565–1632*, www.academia.edu [dostęp 23.03.2013], s. 72.

Co się stało zatem z młynem Żeguniów Tuszewickich na Rybakowszczyźnie? Z zapisków archiwalnych wynika, że Konrad (Kumat) już w 1573 r. pisał się z Kiersnowa, a w 1603 z Kalnicy (Malinowa), a więc najpierw z posiadłości matki, a następnie – żony. Jego syn, Jan Swita, mieszkał w Kalnicy do śmierci, która nastąpiła po 1639 r.,¹⁹ zaś wnuk, również Jan, wyprowadził się stamtąd między 1647 a 1650 r.²⁰ Prawnuk Kumata – Hieronim nie był związany z Kalnicą.²¹ Wydaje się więc, że młyn na Rybakowszczyźnie został opuszczony w związku z faktem osiedlenia się Konrada (Kumata) we włościach matki, a później w dobrach żony. Oczywiście mógł funkcjonować jeszcze przez jakiś czas, ale stopniowo miał zapewne coraz mniejsze znaczenie dla jego posiadaczy. Możliwe, że Konrad (Kumat) był jego ostatnim właścicielem, stąd jego imię zostało utrwalone w nazwie późniejszego uroczyska. Nazwa ta pojawia się po raz pierwszy, według obecnego stanu wiedzy, w 1784 r. W źródle z tego okresu czytamy: [...] w Dworze Woytostwa Bra[ńskie-go] to jest w Kierznowku pod Kumatem wyjednał otawy łąki kawalek [...].²² Opuszczony młyn, a potem miejsce po nim, musiał działać na wyobraźnię mieszkańców tych okolic, m.in. również za sprawą zapewne nie do końca zrozumiałej formy imienia, zapewne ostatniego, jak już wspomniano, właściciela. Może dlatego stało się pożywką dla miejscowej legendy, jeśli nie powstała ona znacznie później.

Mikrotoponim *Kumat* został wykreowany na bazie antroponimu bez dodatkowych wykładników formalnych, nastąpiło tu więc tylko przejście z płaszczyzny antroponi-

¹⁹ Por. zapisy: *Anna filia oll Joannis Kosmider Malinowski de Kalnica haeredissa relicta consors oll Conradi Tuszewicki cum Joanne filio suo ex oll eodem Conradi Tuszewicki progenito* 1621 L 812-1-12, k. 55; *Joannes oll Conradi Tuszewicki de Kalnica haeres* 1633 ZZG 12, s. 471; *Joannes oll Conradi Tuszewicki in Kalnica haeres* 1634 ZZG 12, s. 522; *Joannes oll Conradi Tuszewicki et Marianna Falkowska coniuges* 1636 ZZG 12, s. 646; *Nobilis Joannes Tuszewicki de Malinowo Kalnica* 1639, M 1708-1-129, k. 390; *Nobilis Joannes olim Nobili Konradi Tuszewiczki de Malinowo Kalnica haeres* 1639 M 1708-1-129, k. 389 v.

²⁰ Por. poświadczenia: *Nobilis Joannes oll Joannis Tuszewicki de Kalnica haeres* 1645 L 812-1-19, k. 66 v.; *Kalnica: Marianna Wilczewska consors Nlis Joannis Tuszewicki* 1645 Br I/B/1; *Kalnica: Joannem Casimirum filium Gnosi Joannis Tuszewicki et Mariannae Wilczewska* 1646 Br I/B/1; *G. Joannes oll Joannis Swita Tuszewicki in Malinowo Kalnica haeres* 1647 812-1-19, k. 88; *Nobili Joanni Swita Tuszewicki in Żywkowo* 1650 M 1708-1-37, k. 1497; *Nobilis Joannes Tusiewicki* 1650 M 1708-1-141, k. 218 v.; *Nobilis Joannis Swita Tusiewicki in Ziwkowo tenutaris* 1655 M 1708-1-39, k. 115 v.; *Nobili Joannis Tuszewicki olim Joannis Swita Tuszewicki filio in Sanniki possesor* 1663 M 1708-1-44, k. 814 v.; *Generoso Joannis Tuszewicki in Saniki haeredi* 1663 M 1708-1-44, k. 989; *Generosi Joannis Tuszewicki, Tuszewicki Swita* 1665 M 1708-1-159, k. 277 v.; *Generosus Joannes Swita Tuszewicki in Sanniki tenutarius* 1667 M 1708-1-44, k. 303; *Generosa Marianna Wilczewska olim Generosi Simonis Wilczewski filia post olim Generosum Joannem Tuszewicki derelicta vidua* 1683 M 1708-1-52, k. 393.

²¹ Por. zapiski: *Generosus Hieronimus Tuszewicki Cohortis ... Illustris et Magnifici Stuszka* 1686 M 1708-1-186, k. 450 v.; *Generoso Hieronimo Tuszewicki in eodem Domanowo Possessori* 1686 M 1708-1-186, k. 481 v.; *Generosus Hieronimus oll Generosi Joannis Tuszewicki* 1689 M 1708-1-190, k. 316 v.; *Generosum Hyeronimum oll Joannis Tuszewicki* 1689 M 1708-1-190, k.439; *Generoso Hieronimo olim Generosi Joannis Tuszewicki* 1689 M 1708-1-190, k.452 v.; *Generoso Hieronymo Tuszewicki bonorum Brzeziny quonadam modo possessori* 1690 M 1708-1-57, k. 120; *Generoso Hieronimo ol Joannis Tuszewicki* 1691 M 1708-1-192, k. 911 v.

²² AD Drohiczyn, Księga radziecka (miejska) brańska z l. 1779–1789, k. 193; zob. też Z. Romaniuk, *Uroczysko Kumat pod Brańskiem*, cz. 2, s. 8.

micznej na toponimiczną/mikrotoponimiczną. Tego typu mechanizm nominacji funkcjonował w nazewnictwie młynów starostwa brańskiego, o czym przekonuje nas następujący zapis: *Pierwszy młyn na Rzece Nurcu o iednym kole walnym Szczęsny nazwany, ten possidet uczciwy Woyciech Szczęsny 1664 AR XXV 361.*

Pozostaje jeszcze kwestia ustalenia, od jakiej podstawowej postaci imienia została utworzona forma *Komat / Kumat*. Biorąc pod uwagę przytoczone wcześniej poświadczenia źródłowe, można chyba nie mieć wątpliwości, że tym źródłosłowem było imię *Konrad*. Mając na uwadze pochodzenie rodu Żeguniów Tuszewickich, nie ma potrzeby odwoływania się do opinii o bałtyjskim rodowodzie tej nazwy. Imię *Konrad* ma pochodzenie germańskie. Jego pierwszy człon jest wywodzony od starowysokoniemieckiej formy *kuoni* 'odważny, śmiały, dzielny, doświadczony w boju', drugi zaś wiąże się z rzeczownikiem *rād* 'rada', co łącznie oznacza 'dający radę, doradca'.²³ Popularne starowysokoniemieckie imię *Kuonrāt*, zlatynizowane do postaci *Conrad(us)*, było przyjmowane na grunt słowiański. Formy *Kunat / Konat*, mogą być zarówno odziedziczonymi starowysokoniemieckimi hipokorystykami z przyrostkiem *-at*, jak i hipokorystykami słowiańskimi.²⁴ Pewną osobliwością wydaje się jedynie wymiana spółgłosek nosowych *n > m*. Tego typu zmianę można jednak odnotować w poświadczeniach antroponimu *Komat / Kumat*, występujących w antroponimicznym materiale źródłowym, odnoszącym się do tego terenu, por: *Honestus Komat subditus et auriga Generosi Andreae Koryczki de Kiewlaki Hodyszewo 1596 M 1708-1-81, k. 133 v.*; *Wawrzyniec Kumat (Mielechy) 1664 AR XXV 361*; *Laboriosus Albertus Komat Subditus Generosi Casimiri Markowski 1679 M 1708-1-174, k. 491*; *Franek Komat z żoną y brat, Marcin Komat (Domanowo) 1716 KGB 44, k. 280 v.*

Summary

The name of the *Kumat* sacred site near Bransk comes from the hypocoristic form of the forename *Konrad*. In light of the analysis of the collected material there are no grounds for searching the Baltic origin of the name.

The name commemorates the person of miller Kumat (*Konrad*) Tuszewicki/Tushevitski, rather than Kumat, the chief of the tribe of Yatvings. Descendants of miller Kumat (i.e. *Konrad*)'s relatives – the Tushevitski and the Zhegun' still live in this area.

The sacred site of *Kumat* was most probably originally called *Rybakovshchizna/Rybakovshchina*.

The starting point for onomastic inquiries, especially concerning difficult names, should be an extensive analysis of ample (as far as possible) source material. Attempts to adjust research material to pre-assumed theses may lead to erroneous conclusions, which, eventually, is not conducive to the development of onomastics and improvement of its research methods.

²³ M. Malec, *Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce*, Kraków 1994, s. 261.

²⁴ *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, cz. 5, *Nazwy pochodzenia niemieckiego*, oprac. Z. Klimek, Kraków 1997, s. 150.

Aneks

Thuszewiczki Educationis Nobilitatis Atestatio
(Potwierdzenie wyvodu szlachectwa Tuszewickich) 1623 r.
L 812-1-18, k. 54-57 v.

*Szlachetny Jan Kondratowicz Swita Tusiewicki ziemianin na ten czas powiatu biel-
skiego, z przodków swych szlachcic starozytny obywatelów powiatu słonimskiego WXL
z domu PP[anó]w Switow Tusziewickich pokładał list sławnej pamięci Jpa Jana Chrebtow-
wicza Litawora marszałka JKMci, namiestnika słonimskiego, którym listem dowodził, iż
JP marszałek za godne i zacne posługi nieboszczyków Łazarza i Jana dziada pomienionego
Pa[na] Jana Swity Tusziewickiego ziemię pustowską Buykowszczyzną im nadać raczył. Po-
kładał też przywilej sławnej pamięci Króla Jmci w dacie r. 1525 miesiąca maja, 20 dnia,
indykta 13, daniny tymże Panu Iwanu i braciej jego Switom Tusziewickim przodkom jego
P[an]a Jana Tusziewickiego obywatelom powiatu słonimskiego, tejże ziemi pustowskiej na
służbie ziemskiej wojennej, ku temu też list Jo Króla Jmci świątobliwej pamięci Króla J[eg]
o Mci Zygmunta Augusta pisany do marszałka i starosty słonimskiego strony działu i praw
od Pana Bogusza Pietkiewicza w domostwie P[anó]w Switow poczyniony w dacie r. 1558,
miesiąca junia, 17 dnia. Pokładał dekret sławnej pamięci Królowej Jej Mości Bony jako
miał sprawę o dziesięcinę za dworem dziad teraz Pa[na] Jana Tusziewickiego o dziesięcinę
w Rybakowszczyźnie w r. 1534, a gdy ten Iwan Tusziewicki osiadłszy na ziemi Rybakowsz-
czyźnie w powiecie bielskim pojął za się w stan małżeński szlachetną Annę Kierznowską,
która zaś brata swego rodzonego Fiedora Kierznowskiego obywatela powiatu bielskiego po-
zywała o posąg do sądu ziemskiego brańskiego, który mężowi jej naganął w szlachectwie,
zaczem on otrzymał atestacją i wywód szlachectwa swego od braciej krewnych swych Tusie-
wickich w powiecie słonimskim według zwyczaju na ten czas zachowującego z pieczęciami
urzędowymi, data w Słonimie, septembra 26 dnia, indykta 11. Pokładał też dekret ziemski
brański w dacie r. 1538 między tym Iwanem Tusziewickiem dziadem Janowym a Fiedoro-
wem Kierznowskim szwagrem jego wywodzić szlachectwa, którym atestacja powiatu sło-
nimskiego jest stwierdzona, od czego nie apelowano. Ten Iwan Tusziewicki zostawiwszy po
sobie kilku synów, którzy z tego świata bezpotomnie zesłi, z których jeden Kondrat Tuszie-
wicki ojciec Janow został i szafował dobrami szlacheckimi aż do śmierci swej, na co pokazo-
wał dyspozycyjej probacji niemało. Do tego pokładał przywilej Jego Króla Mości Zygmunta
Zygmunta Trzeciego daniny na pewne grunty i młyn ojcowi Jana Tusziewickiego w powiecie
bielskim leżące. Pokazował też kwitow poborowych jako ojciec jego i ona sam pobór do skar-
bu Jego Króla Mości z majątności swych szlacheckich płacili. A iż dom Switow Tusziewickich
w powiecie słonimskim zszedł i żadnego nie zostało, tylko wnuk wzwyż pomienionego Iwa-
na Tusziewickiego, Jan Tusziewicki pomieniony został i tam w powiecie bielskim mieszka
i obywatelny jest. Stawił przed nami dwu szlachciców ziemian Jego Króla Mości powiatu
słonimskiego Pa[na] Piotra Stanisławowicza a Pa[na] Tomasza Koszczyca, którzy za na-
pomnieniem naszym o sprawiedliwe zeznanie bojaźnią Bożą zgodnie przyznali, iż Pa[n]
Jan Tusziewicki Swita z przodków swych z pradziada, dziada i ojca jest szlachcicem sta-*

rożytnym powiatu słonimskiego i tego Iwana brat był chorążym w powiecie tutejszym. Na czym do przysięgi przy mim się brali a z matki przy ukazanej atestacji z sejmiku drogickiego r. 1620, z którego jako on Pa[n] Swita Tuszewicki za naganieniem sobie nieszlachectwa stawiał na tymże sejmiku godnych, którym i teraz przed nami jako ich mianował z powiatu bielskiego Pa[na] Jana Kiersnowskiego, Pa[na] Stanisława Malinowskiego, którzy także będąc obowiązani bojaźnią Bożą przyznali, iż jest on Pan Jan Tuszewicki z matki szlachcicem starożytnym i we krwi po matce onemi powinni. Na czym i ci też do przysięgi brali. A za tym Pa[n] Tuszewicki domawiał, aby za przysięgą według prawa samopiątego przy starożytnym tytule szlachectwa swego wiecznie zostawał, my tedy niesłuchawszy podostatku dowodów wywołu szlachectwa Pa[na] Jana Tuszewickiego Swity na piśmie pokazowanego i wysłuchawszy świadków z ojca i z matki przed nami stanowionych nakazujemy według prawa i uchwały sejmowej, aby Pa[n] Swita Tuszewicki z temi czterema szlachcicami przed nami stanowionymi samopiąt przysięgę wykonał na tym jako jest starożytnym obywatelem powiatu słonimskiego, której dzień trzeci wedle prawa składamy, a po takowej przysiędze ich, jego Pa[na] Jana Tuszewickiego Switę za szlachcica starożytnego z ojca z matki uprawamy i do wiadomości każdego donosimy. A gdy dzień trzeci tej przysiędze od nas złożonej przypadł Pa[n] Tuszewicki z pomienionymi osobami przysięgę przed nami z roty przez generała wydaną wykonał tymi słowy: ja Jan Tuszewicki Swita, ja Piotr Stanisławowicz, ja Tomasz Koszczyc, a ja Jan Kiersnowski i ja Stanisław Malinowski przysięgamy Panu Bogu w Trójcy jedynemu, ja Piotr Stanisławowicz, ja Tomasz Koszczyc na tym jako Pa[n] Jan Tuszewicki Swita jest z przodków swych z dziada, pradziada, z ojca szlachcic uczciwy, starożytny powiatu słonimskiego i na ty jako się dom jego zwiódł. Ja Jan Kiersnowski i ja Stanisław Malinowski na tym jako tenże Pan Tuszewicki Swita jest z matki uczciwy szlachcic i nam we krwi powinny, a ja Tuszewicki Swita na tym, że jest z przodków swych z powiatu słonimskiego starożytny szlachcic. Na czym jako wszyscy sprawiedliwie przysięgamy, tak nam Boże dopomóż, a jeśli nie sprawiedliwie Boże nasz ubij. Której przysięgi wysłuchawszy daliśmy tę atestację naszą pomienionemu Panu Janu Tuszewickiemu Swicie z pieczęciami i podpisami rąk naszych. Pisan w Słonimie r. 1623, miesiąca februarii wtorego dnia. U tego listu atestacyjnego pieczęci przyciśnionych 24.

My rada, senatorowie, urzędnicy ziemscy i grodzczy i wszystkie rycerstwo, szlachta, obywatele powiatu słonimskiego, którechmy się na dzień dzisiejszy wtory februarii Gromniczna obranie electorum deputatorum na sądy główne trybunalne na rok terazniejszy 1623 zjechali, oznajmiamy.

Źródła drukowane

АВАК XIV Inventarz y lidzba skarbowa starostw Branskiego y Saraskiego 1558, [w:] *Акты издаваемые Виленскою Археографическою Комиссею*, Вильна 1888, s. 24–45.

PKGE II Уволочное измерение городов Брянска и Сарая с принадлежащими к ним волостями составленное Девялтовским-Скочком в 1560–1563-м г., [w:] *Писцовая книга Гродненской экономики с прибавлениями*, II, Вильна 1882.

BDW *Białostocki Dziennik Wojewódzki*, Nr 15, Białystok, dnia 15 września 1938 r., s. 682–685, 691–692.

Źródła rękopiśmienne

AGAD Warszawa

AR XXV 361 Lustracja starostwa brańskiego z 1664 r., Dz. XXV nr 361.

KGB 44 Księga grodzka brańska z l. 1670–1726

KGB 52 Księga grodzka brańska z r. 1692, 1712

AP Białystok

KWD 692 Kamera Wojenna i Domen, sygn. 692

AP Kraków Oddział I (na Wawelu)

Zbiór Zygmunta Glogera

ZZG 12 Odpisy dokumentów z ksiąg brańskich wieczystych z l. 1593–1642

ZZG 17 Odpisy dokumentów z ksiąg relacji i dekretów grodzkich brańskich z l. 1541–1599

ZZG 18 Odpisy dokumentów z ksiąg relacji i dekretów grodzkich brańskich z l. 1537–1599

ZZG 20 Odpisy dokumentów z ksiąg grodzkich brańskich: relacji, dekretów, ksiąg wieczystych. 1537–1791

AD Drohiczyn

Księga radziecka (miejska) brańska z l. 1779–1789

Bk I/B/1b Księga chrztów par. Boćki z l. 1677–1696

Bk I/B2 Księga chrztów par. Boćki z l. 1698–1723

Bk I/B/3 Księga chrztów par. Boćki z l. 1723–1746

Bk I/B/4 Księga chrztów par. Boćki z l. 1748–1762

Bk I/B/5 Księga chrztów par. Boćki z l. 1763–1803

Br I/B/1 Księga chrztów par. Brańsk z l. 1644–1701

Br III/S/1 Księga spisu parafialnego par. Brańsk z 1846 r.

D I/B/1 Księga chrztów par. Dołubowo z l. 1760–1783

D I/B/1a Księga chrztów par. Dołubowo z l. 1798–1816

НГАБ Мінск

M 1708-1-4 Księga grodzka brańska z l. 1562–1563

M 1708-1-37 Księga grodzka brańska z l. 1648–1649

M 1708-1-39 Księga grodzka brańska z r. 1655

M 1708-1-44 Księga grodzka brańska z r. 1663

M 1708-1-52 Księga grodzka brańska z r. 1683

M 1708-1-57 Księga grodzka brańska z r. 1690

- M 1708-1-81 Księga grodzka brańska z r. 1596
M 1708-1-98 Księga grodzka brańska z l. 1607–1608
M 1708-1-129 Księga grodzka brańska z r. 1639
M 1708-1-141 Księga grodzka brańska z l. 1650–1651
M 1708-1-153 Księga grodzka brańska z l. 1661–1662
M 1708-1-158 Księga grodzka brańska z l. 1665–1666
M 1708-1-159 Księga grodzka brańska z r. 1665
M-1708-1-174 Księga grodzka brańska z l. 1678–1679
M 1708-1-182 Księga grodzka brańska z r. 1685
M 1708-1-186 Księga grodzka brańska z r. 1686
M 1708-1-188 Księga grodzka brańska z r. 1688
M 1708-1-190 Księga grodzka brańska z r. 1689
M 1708-1-192 Księga grodzka brańska z r. 1691
M 1708-1-202 Księga grodzka brańska z l.1573–1574
M 1708-1-204 Księga grodzka brańska z l.1542–1545
M 1708-1-205 Księga grodzka brańska z r. 1581

ЦДІАУ Львів

- L 812-1-8 Regesty dokumentów z ksiąg grodzkich brańskich z l. 1604–1608
L 812-1-11 Regesty dokumentów z ksiąg grodzkich brańskich z l. 1616–1619
L 812-1-12 Regesty dokumentów z ksiąg grodzkich brańskich z l. 1619–1623
L 812-1-16 Regesty dokumentów z ksiąg grodzkich brańskich z l.1600–1609
L 812-1-18 Regesty dokumentów z ksiąg grodzkich brańskich z l.1614–1623
L 812-1-19 Regesty dokumentów z ksiąg grodzkich brańskich z l. 1623–1649